

⁴² A dáciai jogi emlékek átfogó feldolgozása Pólay Elemér érdeme. Ld.: Pólay E.: *A dáciai viaszostáblák szerződésai.* (Bp., 1972.)

⁴³ Vécsey T.: *Lucius Ulpius Marcellus.* A Magyar Tudományos Akadémia II. Osztályának külön kiadványa. Bp., 1881., uő.: *Aemilius Papinianus pályája és művei.* A MTA. II. Osztályának külön kiadványa, Bp., 1884. és uő.: *Sextus Caecilius Africanus jogtudós.* Székfoglaló értekezés. A Magyar Tudományos

Akadémia kiadványa, (Bp., 1889.)

⁴⁴ Vécsey T.: *Római családi jog.* (Bp., 1875.)

⁴⁵ Széchenyi eszméinek jelentőségéről a jog tekintetében összefoglalóan így ír: „Érzi teremtő tetterődnék működését a jog is, melynek sphääráját az új-kor gazdasági, forgalmi s humanitarius tanai számára Te nyitád meg először.” Ld. Vécsey T.: *Széchenyi és a magyar magánjog.* (Bp., 1895. 52. p.)



Az utóbbi negyedszázad folyamán két nagy történelmi évforduló hívta fel magára a jogi tudományok művelőinek figyelmét. Ilyenként tartjuk számon a nagyszombati alapítású Magyar Universitas Jog- és Allamtudományi Faculásának a három és negyedszázados évfordulóját, ill. az Eötvös Lóránd Tudomány Egyetem fennállásának a 350 éves jubileumát. A hazai kultúrhistóriánk eme kiemelkedő jelzőkövei – miként ismeretes – gyakran szólásra bírták a jogtudományok képviselőit, a jogi historizmus fejlődéstörténetének a módszeres áttekintését pedig kifejezetten ösztönözték. Az idevágó kutatások nagy gyakorisággal támaszkodnak az Eckhart-életmű számos alkotóelemére, Eckhart Ferenc 1936-os kartörténeti szintézisét¹ pedig nem egyszerűen kézikönyvként idézik. Még a kapcsolódó művelődéstörténeti vizsgálódások is² ilyenként idézik fel az időközben megritkult kultúr-históriai értékeink utókorra való átmentését, miután ez az alkotás számos vonatkozásban olyan történelmi kútfőkre támaszkodott, amelyek az időközben lezajlott viharos átalakulások martalékaivá lettek. Nem véletlen tehát, hogy a hazai állam- és jogtudományok újkori és legújabbkori történelmét vizsgáló kutatásaink³ legfrissebb eredményei is közvetlenül tapadnak Eckhart Ferencnek az egyetem fennállása 300 éves évfordulója (1936) alkalmával megjelent, ma már valóban forrásértékű munkájához.

Két jelentős felismerés ösztönözte és egyben gazdagította ezt a törekvést, miután a megalapozatlan (tudománytalan) előítéletek feloldására, ill. a magyar jogi gondolkodás haladó hagyományainak a feltárására való törekvés egyaránt a témakör sokoldalú vizsgálatát igényelte. Egyik oldalról nyilvánvalóvá vált, hogy a jogi tudományosság hazánkban immár több évszázadra visszavezethetően szerves alkotóeleme a közgondolkodásnak, és ilyen értelemben a módszeres jogtörténetírás kezdeteit is nyomon követhetjük a 17. század utolsó harmadába visszanyúlva. Másrésztől elvitathatatlanul indokoltnak tűnt, hogy a letűnt különféle eszmeáramlatok hatásának útvészítőit a maga valóságában fel kell tárni ahhoz, hogy a mindenkor közgondolkodást formáló magyar jogi tudományosság időtálló eredményei szervesen integrálhatók legyenek a modern jogtörténet-tudomány világképébe. Innen van az, hogy vizsgálódásaink messze az újkor századaiba visszanyúljanak anélkül, hogy egyfajta egyedülvaló, netán idealizálható képet akarnánk festeni a magyar jogi kultúra történetéről.

A magyar jogi historizmus fejlődését vizsgálva megalapozottnak tűnik tehát az a törekvés is, amikor a hazai

Horváth Pál:

Tudós elmék és eredmények a hazai modern jogi tudományosság kifejlődésében

jogtörténetírás aktív képviselői egyre gyakrabban vállalják a különös munkaigényességgel járó tudománytörténeti vizsgálódásokat.⁴ Nem egy ezek sorából a szorosabb értelemben vett tudománytörténeti összefüggések jelenkoráig vezet el a figyelmet.⁵ A felidézettek alapján mondhatjuk viszont, hogy a magyar jogi tudományosság előrehaladásának valóban az újkor századaiba visszanyúló előzményei vannak,⁶ érthető tehát, hogy a modern jogtudomány növekvő érdeklődést tanúsít egészében a magyar jogi historizmus újkori történelme iránt.⁷ Így van az, hogy a magyar jogi historizmus fejlődését koncentráltan kifejező jogtörténettudományról lassan átfogó tudomány-történeti képet tudunk alkotni.⁸ Ilyen értelemben a modern jogtudományok kifejlődését megelőző tudományos irányzatok /és iskolák legmarkánsabb típusjegyeit is módszeresen láttatni tudjuk. Mindezek alapján mondjuk, hogy hazánkban a polgári jellegű jogi tudományosság egész történelmi korszakát kíséri egy szakadatlanul változó, a különböző irányzataiban gyakran egymást is keresztező, historikus jogtudomány, amelynek legmarkánsabb összetevői esetenként a politikai kameralizmushoz, a felvilágosodás eszméihez, a magyar reformkor nemesi, ill. polgári liberális gondolkodásához, az ébredő /jobbára romantikus/ nacionalista, ill. az ún. történeti jogi szemlélethez tapadnak. A kifejlett módszeres katedra-jogtudományt azonban már a történeti-jogi iskola másod- és harmadvirágzása, a pozitívizmus, az ún. retrospektív modernizálás,⁹ ill. a szellem-történet tanai orientálták.

Közismert, hogy a polgári szabadság fejlődésének a reneszánszkori Olaszországban, majd a felvilágosodás korabeli Franciaországban jelentkező kezdeti formáival szinte egy időben jelentkeztek a történetírás tudományosságának az első csírái.¹⁰ A középkori egyetemalapítások töredékes kútfői azonban megbízható

támpontokat sem adnak arra, hogy hazánk az egyetemi-jogi művelődés alkalmas intézményeivel rendelkezett volna a reneszánsz, ill. a humanizmus korszakában. A „fény”századában viszont már a magyar jogi historizmust megalapozó törekvések jelentkeztek pl. a *politikai kameralizmus*, az *udvari közjogtörténetírás*, ill. a különböző *leíró államstatisztikai tanítások*¹¹ formájában.

Valójában a jogi fakultással kiegészült Magyar Egyetem első saeculum a pl. ab ovo szorosán összefonódott a magyar jogi tudományosság fejlődésével. Nem lehet megfedkezni ugyanis arról, hogy a hazai protestáns szellemi központok (Gyulafehérvár, Sárospatak, Debrecen, Pápa, stb.) által élesztett történetkritika ösztökélte az ellenreformáció megalapozóit a nagyszombati egyetem mielőbbi kiépítésére. Így az 1635-ben alapított nagyszombati főiskola csak egy emberöltőn át maradt csonka. A protestáns iskoláztatás visszaszorítása és méginkább a kálvinista prédikátorok által kifejlesztett államelméleti-jogi tudományosság jelenléte sürgette ugyanis a jezsuita egyetem jogi fakultással történő kiegészítését. A kettős (1642, 1665) alapítvány végrehajtói tehát az alapító oklevél keltezésével (1667. január 2.) szinte egyidejűleg (1667. január 16.) a prelegálásokat megkezdésére kötelezték a kart.

Már Pauler felfigyelt arra, hogy ez a lépés nem kevesebbet követelt meg az Egyetem Jogi Fakultásától, mint amit a protestáns államelméleti-jogi tudományosság is nyújtott a hazai humanista szellemi hagyatékokból kiindulva. *Baranyai Decsi (Csímore) János* 1593-ban Kolozsvárott megjelent *Syntagma institutionum juris imperialis ac Hungarici* című műve pl. a magyar /nemesi/ magánjognak (és perjognak) az institúciók rendszerében való feldolgozását, ill. a hézagoknak a „római jog szabályaival történő kitöltését” képviselte.¹² *Kitonich János* munkássága a 17. században, ill. a sokat hányattatott és végül a katolikus hitre visszatért Otrokocsi Ferenc életműve¹³ hasonlóan a magyar jog (a jus patrium) római és kánonjogi megalapozottságát akarta elérni és ez a nemes törekvés a hazai protestáns államelméleti-jogi tudományosságot valóban összekapcsolta a humanisták törekvéseivel. Zsámboky pl. Baranyai Decsi Jánossal közel egyidejűleg csatolta a Tripartitum bécsi kiadásához (1581) a *Digesta* egyes fejezeteit „Regulae iuris antiqui” címmel,¹⁴ hogy a jus patrium hézagait kitöltse. A magyar jogi gondolkodás tehát az újkorba átlépve a társadalmi haladás mellett állt, amikor a jus patriumnak a császári /római/ joggal, ill. a kánonjoggal történő összevetése és kiegészítése által a kontinentális jogokhoz történő felzárkózást hirdetett.

Ez hatott a jezsuita egyetem jogi fakultásának megalapítóira is, így a Nagyszombati Egyetem Jogi Karának alapító levele a hazai jognak a császári (római) joggal és kánonjoggal (cum iure caesareo et canonico) való összevetését egyenesen előírta a Fakultás tanárainak.¹⁵ Ezt fejezi ki Vécsey Tamás, amidőn a Nagyszombati Egyetem Jogi Fakultásának hivatására visszautalva a hazai jog korszerű szintre emelését konstatálja.¹⁶ A hazai jog tanítása (tehát) élen járt a korabeli

Európában, vagy legalábbis egy korszerű szint elérésére való törekvésben fogant a magyar jog tudománnyá válása.

Tény, hogy a Jogi Fakultással kiegészült (1667) Magyar Egyetem a 17. század utolsó harmadától szinte folyamatosan gondoskodott már a jus patrium oktatásáról. A mostoha történelmi körülmények között természetesen a magyar jog katedrájára kinevezettek¹⁷ gyakorta megelégedni kényszerültek a magyar (nemesi) szokásjog (a Tripartitum) pusztá prelegálásával, ill. kommentálásával, egyesekről pedig kifejezetten az az ítélet maradt ránk, hogy a Hármaskönyv szövegét recitálták csupán. Az elsők között ismert *Koller Ferenc*, a neves tudós hírében álló *Bencsik Mihály* és a már felemlített Otrokocsi Ferenc működéséhez viszont már a 17. század végén igen figyelemreméltó eredmények tapadtak.

A Nagyszombati Egyetem első évszázadáról csak töredékes ismeretekkel, ill. azokkal a korai egyetem-történelmi vizsgálódásokkal (Csery József, Fejér György, Pauler Tivadar, Eckhart Ferenc) rendelkezünk, amelyek még eredeti forrásokon nyugszanak. Ma már viszont ezek a történelmi kútfők is csak hézagosan rekonstruálhatók. Annyi mégis megnyugtatóan mondható,¹⁸ hogy a jus patrium felidézett főbb képviselői tették először vonzóvá a magyar egyetemet a 17–18. század fordulóján. Jó példa erre már Koller is, aki a magyar nemesi jog ismeretanyagát (Introductio in ius consuetudinarium) perjogi anyaggal (Methodus processualis) egészítette ki, hogy nagyszámú hallgatószámát a patvarián (ügyvédségben) szerzett tapasztalatokkal is felvértezze.¹⁹ A kortárs *Bencsik Mihály*ról pedig jól tudjuk, hogy nem csak a hazai (anyag- és eljárási) jog tudományos rendszerezőjeként,²⁰ hanem a rendek szolgálatában fogant közjogi természetű ismeretek lerögzítésén túl, a magyar büntetőjogi kodifikációs törekvések egyik legkorábbi képviselőjeként is megbízható ismeretekre tettünk szert.²¹ A magyar (nemesi) jog (a Decretum Generale) pusztá prelegálásától messze előbbre juthatott tehát a tudomány az Egyetem falai között és ezt a Karon csak egészen rövid ideig tanító Otrokocsi Ferenc is bizonyíthatja, aki az alapítólevél szellemének megfelelően, a jus patrium rendszerbe foglalt ismeretanyagát valóban összehasonlította²² a császári (római) jog, ill. a kánonjog szabályaival, ezáltal akarva bizonyítani²³ a jus patrium római és kánonjogi megalapozottságát.

Van tehát némi támpontunk arra, hogy az alapítók nemes elhatározása nyomán az 1672-től közel egy évszázadon át szinte folyamatosan prelegált jus patrium anyagában a hazai (történelmi) jog módszeres vizsgálatának egyik életképes előképét vélelmezzük. Szó sincs természetesen arról, hogy a történelmi jog módszeres vizsgálatában már a modern jogtörténet-tudomány eredőit lehetne feltételezni.²⁴

A jus patrium képviselőinek sajátos szerepét jelzi továbbá az, hogy a Magyar Universitas első saeculum szélésebb értelemben is kapcsolatba került ezzel a jogi tudományossággal. A Jogi Karon működő kanonisták

pl. közel azonos módon kapcsolatba kerültek a történeti (nemesi) jogból fakadó historizmussal, sőt, egynémelyikük igen jelentős szolgálatot is tett a jus patrium alapvető forrásainak az összegyűjtésében, ill. az így feltárt ismeretanyag rendszerezésében. Az Egyetemi Nyomda élén álló *Szentiványi Márton* pl. már a 17. század végén bekapcsolódott a régi magyar jogemlékek közreadásába, sőt, ő volt az, aki elsőként nevezte az általa ismét teljesnek hitt gyűjteményt *Corpus Juris /Hungarici/ seu decretum generale*-nak.²⁵ Az egyházjog történetét alapozó *Markovics Mátyás* és a „magyar jog művelésében rést törőleg” fellépő *Szegedy János* kánonjogi professzor munkásságában²⁶ pedig a korabeli magyar jog megismerésének a kútfőit kell látnunk.

Különösen *Szegedy János* életműve mutatott fel a kor színvonalát meghaladó történeti-jogi ismereteket, aki a magyar jogi gondolkodás szembevető hiányosságait kívánta pótolni.²⁷ Egy sajátos ötvözetű rendi (nemesi) közgondolkodás jogi historizmusának az alapozása során pedig *Szegedy* már eljutott a hazai (werbőcziánus) jog korszerűtlenségének a felismeréséhez is,²⁸ a magyar jog hiányosságainak esetenként a római jog tételeivel történő kiegészítése pedig egyenesen a katedra hivatásából származott. Mindez *Szegedy János* reputációját oly mértékben emelte, hogy tanításaira a megkésett polgári átalakulás koráig rendszeresen hivatkoztak.



Niczky Kristóf
 az egyetemi reformterv kidolgozója

A KUTATÓ-ELEMZŐ /MÓDSZERES/ VIZSGÁLÓDÁSOK KEZDETEI

Az alapítók nemes célkitűzése tehát még a Nagyszombati Egyetem első saeculumának a lezárulta előtt meghozta gyümölcsét nemcsak a jus patrim, hanem a kánonjog szférájában is, alapokat teremtve a történelmi (feudális) jog tudományos elemzésére. Azt a lehetőséget azonban, amit ezek a törekvések magukban rejtettek, valójában csak a 19. század első felében önálló anyagi- és eljárásjogi ágazatokban dolgozók (*Vuchetich Mátyás*, *Frank Ignác* és mások) érlelheték tudományos értékűvé. Időközben viszont a módszeres kutató-elemző jogtörténeti vizsgálódások kezdetei is kibontakoztak a 18. század második felében.²⁹

A természetjogi érvekkel alapozó szerződéses közjogi felfogás és a magyar rendi kiváltságok ellen fellépő udvari közjog-történetírás szembenállásából fakadtak pl. az első maradandó eredmények. Így az udvar szolgálatában alkotó *Kollár Ádám*, a kútfők módszeres vizsgálatát alapozó *Kovachich Márton György*, ill. a jakobinus *Hajnóczy József* kezében érett először tudománnyá ez az ismeretanyag, amit most már a magyar közjogtörténet kezdeteiként is felfoghattunk.³⁰

Alapozó munkálatokat hagytak maguk után a prak-

tikus célokat szolgáló államtudományok, ill. az ún. *politikai-kamerális tudományok* (pl. a történeti földrajz, az államstatisztika, stb.)³¹ is, miután már a *Planum iuridicae facultatis* (1775) c. szabályzatba belefoglalt „európai államtan” (*Historia status publici Europae*) kereti között a *Joseph Sonnenfels* bizalmát élvező *Barits Béla* kezéből került ki az az összehasonlító államstatisztika, amely a felvilágosodás eszméin nevelkedett, európai jogi tudományosságot hirdetett.

A középkori eredetű szövegelemző (exegetikus) kutatás ebben a korszakban vesztette el hitelét hazánkban és helyét a kutató elemző forráskutatás, a ténykutató (numerikus) történeti statisztika és az összehasonlítás,³² ill. a születő történeti segédtudományok (diplomatika, genealógia, kronológia, stb.) foglalták el. Mindezek hatása alatt a hazai jog tudományos előképeinek egész sora figyelhető meg már a 18. század utolsó harmadában. Ezek a törekvések pedig gyakran a felvilágosodással, ill. a felvilágosodás jogi historizmusának a sajátos (módszertani) alapállásával kerültek kap-

csolatba, nem hagyva maguk után még jogtanító kézikönyveket, de a haladás tudatosításával és a jogfejlődés egyetemes összefüggéseinek a keresésével a modern jogi gondolkodás historizmusának a kibontakozását szolgálták. Való igaz tehát, hogy a magyar jogi gondolkodás újkorát is a felvilágosodás nyitotta meg.³³

Az új eszmeáramlat a modern polgári társadalom kialakulásának az előtörténetével összefüggésben nyert létjogosultságot, a benne rejlő lehetőségek azonban hazánk szellemi életében csak töredékesen bontakozhattak ki, miután a polgári átalakulás társadalmi feltételei még várta magukra. Így nálunk – a polgári elem hiányában – a haladás-eszme hordozója lehetett a társadalmi helyzetben lehanyagló köznemesség és még inkább a „gyülékony eszmékkel” ismerkedő nemzeti értelmiség is. Íme innen fakadt tehát a historikus érvekkel alátámasztott szerződéses (közjogi) gondolat, amely a birtokos elem tudatában persze jobbra csak a nemzeti függetlenséget garantáló új szerződés szükségességére korlátozódott.³⁴ Ennél számottevőbb lehetőségek kibontakozásának vagyunk tanúi azonban, amidőn a Habsburg abszolútizmus uralkodói (*Mária Terézia*, ill. *II. József*) maguk tettek lépéseket a magyar jogi közgondolkodás korszerűsítése érdekében. Így jelent meg a korabeli magyar Egyetemen is az abszolútizmus államelméleti tudományosságát reprezentáló „*jus publikum universale*” mellett az európai államok statisztikája, a konkrét állami érdekekhez tapadó lépések (reformok) pedig objektíve elősegítették a jogi gondolkodás felszabadítását az egyház gyámködsz alól. Így van az, hogy bár a magyar rendi reakció, ill. az udvarnak a francia forradalomtól történt megrettenése útját állta egy kiteljesedő tudományos előrehaladásnak, jogi gondolkodásunk historizmusában mégis kitöröl-

hetetlen nyomokat hagyott az új eszmeáramlat. A jakobinus örökség kapcsán nemcsak Hajnóczy József módszeres jogtörténelmi kutatásaira, ill. Barits Béla és a leíró történelmi államstatisztika számos képviselőjének az erőfeszítéseire hivatkozhatunk, hanem a születő új tudományosság egészének tudatformáló szerepére. Az Egyetem falain belül ezt jelzik a felélenkült diákmozgalmak (diáktársaságok) az 1780-as évektől.³⁵ Így a jogi gondolkodás egyszeriben felfedezte a históriát tudományos értelemben és szinte a Voltaire által kimunkált történetfilozófiával vetette rá magát azoknak a tudományos igazságoknak a keresésére, amelyek a történelemből nyilvánvalóan adódtak. A franciaolasz felvilágosodás nagyjai tették tudatossá pl., hogy ezek a történelmi tapasztalatok nyugvó igazságok a népek szokásainak és törvényeinek a feltárásán keresztül érhetők el.³⁶

Még a születő állami nevelési politika is ösztönösen vonzódott a jogfejlődés tudományos alapjainak a megteremtéséhez, amidőn pl. Mária Terézia az addig túnyomóan rendi-nemesi érdekeket kifejező, jus patrium segéd tudományként a joghistória tanítását kezdeményezte (1769). Bécsben valójában már 1753-tól kísérletek történtek a természetjog és a jogtörténet tanítására,³⁷ az 1777. évi Ratio Educationis pedig a hazai jog (a jus patrium) segéd tudományként akarta meghonosítani nálunk a magyar jog módszeres vizsgálatát.

Jegyzetek

- ¹ Ld. A Jog- és Államtudományi Kar története 1667–1935. A királyi magyar Pázmány Péter Tudományegyetem története. II. köt. Bp. 1936.
- ² Ld. Sinkovics István: Az érseki egyetem 1635–1769. in: Az Eötvös Lóránd Tudományegyetem története 1635–1985. Szerk. Sinkovics I. Az alapítás 350. évfordulójára kiadja az Egyetem Tanácsa. Bp. 1985. 27–58. pp. Vö. Ladányi Andor: A felsőoktatás-történelmi kutatások, in: Magyar Tudomány 1976. évf. 4. sz. 245–260. pp. alapján.
- ³ Ld. Az Állam- és Jogtudományi Kar szerepe a magyar jogtudomány fejlődésében. Az Eötvös Lóránd Tudományegyetem 350 éves évfordulójára. Szerk. Horváth Pál. Bp. 1986. 428. p., ill. Az Eötvös Lóránd Tudományegyetem története 1945–1970. Szerk. Sinkovics I. Bp. é. n. 760. p.
- ⁴ Bónis György, Degré Alajos, Csizmadia Andor, Kovács Kálmán, Pólay Elemér, Révész T. Mihály, Stipta István, Both Ödön, Nagyné Szegvári Katalin és mások idevágó részletkutatásai képezik ezt a témánkhoz kapcsolódó historiográfiai fondot. Vö. Csizmadia Andor: A magyar állam- és jogtörténet-tudomány, Csizmadia-Kovács-Asztalos: Magyar Állam- és Jogtörténet. Szerk. Csizmadia A. Bp. 1972. 28–51. pp.
- ⁵ Ld. pl. Kovács Kálmán: A magyar jogtörténelmi kutatások útja és jelenlegi feladatai. In: Gazdaság és Jogtudomány III. (1969.) 55–76. pp., György, Bónis: Fünfundzwanzig Jahre ungarische Rechtsgeschichtsschreibung (1945–1969.) Erster Teil: Die Zeit bis 1526. In: Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte Germanische Abteilung LXXVII. (1970) 559–570. pp. Zweiter Teil: Die Zeit nach 1526 bis 1918., ld. uo. LXXVI-II (1971.). 475–485. pp., Hasonlóan Nagyné Szegvári Katalin: A jogtörténettudomány kutatási eredményei és perspektívái a felszabadulás után (helyzetelemzés). In: Jogtörténelmi értekezések 7. sz. Szerk. Kovács K. Bp. 1975. 127. p. stb.
- ⁶ Miként találóan mondja Földesi Tamás, ld.: A megismerhetőség modern problémái Bp. 1971. 263. p.
- ⁷ „Alig támad fel ugyanis az emberben az érdeklődés a társadalmi fejlődés tényeinek a tanulmányozása iránt, amikor (szin-

te ellenére hazánkban és az örökös tartományok egyetemén még több mint egy évszázadnak kellett eltelnie ahhoz, hogy a művelődésügyi kormányzat a nemzeti jogtörténet önállóságát elismerje. Látni kell azonban, hogy a felvilágosodás eszmeáramlatával érintkező jogi historizmus maga is egy szélesebb általános jogtörténelmi világkép kialakítása irányában hatott, miután ez a historizmus a világtörténelemben kimutatható hasznos igazságokra apellált.³⁸ Nem véletlen tehát, hogy az ébredő módszeres jogi historizmus e korban nálunk is a leíró (európai) államstatisztika, az általános alkotmánytörténelem, vagy éppen az angolmagyar analógia keresés tapasztalataira hivatkozva tette érdekelté gondolkodóinkat (Lakics György, Barits Béla) a jogfejlődés módszeres megközelítésében.

A felvilágosodás jogi historizmusa tehát nálunk is hidat képezett a módszeres jogi kutatómunka kezdetei, ill. a liberális jogi tudományosság között.

Az MTA Egyetemtörténeti (Nemzeti) Bizottság győri kihelyezett ülésének adózva³⁹ ezt a képalkotást törekedtem a maga teljességében felidézni. Időben a napjainkig terjedő két teljes évszázad idevágó relevanciáinak a rekapitulálásával azonban nem terhelném a figyelmet, miután azok a módszeres tudománytörténelmi vizsgálódásaink tárgyává lettek, illetve a mi anyaintézményünkötől megörökölt kézikönyveink nyomán is követhetők.

- te ezzel egyidőben) egy másik érdeklődés is hatalmába keríti. megkísérli feltárni azokat a körülményeket, amelyek között a történelmi megismerés lehetséges”. ld. Kulcsár Kálmán: Történelmi szemlélet a XX. század jogtudományában. In: Állam- és Jogtudomány II. 1962. 3. sz. 350–351. pp.
- ⁸ Ld. A felidézett kézikönyv (Magyar állam- és jogtörténet, 1972.) tudománytörténelmi prologusa, ill. az újabb Magyar jogtörténet tankönyv Szerk. Mezey Barna Bp. 1997. OSIRIS adatai alapján.
- ⁹ Vagyis a századforduló éveiben újjáéledő „nemzeties irány”. ld. alább.
- ¹⁰ A találó megállapítást ld. Lederer Emma: A magyar polgári történetírás rövid története Bp. 1969. 6. p.
- ¹¹ Ld. e sorok írójától A politikai-kamerális tudományok kora és a születő jogtörténetírás. In: Jogtudományi Közöny XXXIII. évf. (1978.) 5. sz. 265–266 pp.
- ¹² Ld. Kulcsár Péter: Bevezető. Baranyai Decsi János magyar históriája (1592–1598). Bp. 1982. 20. p. Vö. Zlinszky Jánosnak a magyar Jogász Szövetség Jogtörténelmi Szakosztályában elhangzott Decsi János munkássága c. előadása (1971. II. 8.) nyomán.
- ¹³ A Breve specimen introductionis in iurisprudentiae methodicam. Una cum annexa suis locis succincta iuris canonici collatione cum iure civili (Nagyszombat, 1699), ill. az ennek függelékeként ismert Experimentum reductionis iuris Hungarici ad suos fontes in aliquot exemplis. Ld. Eckhart Ferenc: Jog- és Államtudományi Kar története (1936) 25. p. Vö. Pauler Tivadar: A budapesti M. Kir. Tudományegyetem története Bp. 1880. 42. p.
- ¹⁴ Ami később a Corpus Iuris Hungarici 1682. évi kiadásába is bekerült.
- ¹⁵ Ld. Fejér György: Historia Academiae Scientiarum Pazmaniae archiepiscopalis. Budae, 1835, 25. p. Vö. Pauler Tivadar im. /1880/ 23–24. pp.
- ¹⁶ Vécsey Tamás: A jog- és Államtudományi Kar. Visszapillantás az 1867 előtti két évszázadra. In: Felső oktatásügy Ma-

- gyarországon. A VKM megbízásából írták Breznay B. etc. (Bp. 1896. 97. p.)
- ¹⁷ Pl. 1672-től Dornikovics Mihály győri kanonok, 1679-től Jankovics Ignác és főként a következő században működő Matlekovics Ignác /1729-től/, Klósz Pál /1734-től/, ill. az 1735-től kinevezést nyert Kregár István László, stb.
- ¹⁸ És az Egyetemi Könyvtár kéziratárának a töredékes anyaga alapján is nyomon követhető.
- ¹⁹ Ld. az Egyetemi Könyvtár kéziratára. Manuscriptum (Ms) B. 93., 269. p. alapján
- ²⁰ Ld. Az elsőként alkalmazott nyilvános vitatkozások (Conclusiones) alapján Eckhart Ferenc: im. (1936) 11–15. pp.
- ²¹ Ld. uo. (1936). 14. p. Vö. Bónis György: A magyar büntető törvénykönyv első javaslata 1712-ben. Angyal Szeminárium kiadványai 26. sz. Bp. 1934. Uő.: Bencsik Mihály és az első magyar büntetőjavaslat /1670–1728/. In: Jogi professzorok emlékezete (Bp. 1935. 31–36. pp.)
- ²² Komparálta. Ezért is mondjuk újabban, hogy az összehasonlító jogi historizmus gyökerei nálunk a felidézett történelmi körülményekhez vezetnek vissza, ld. a szerzőtől: Tudománytörténeti és módszertani kérdések (1974). 358. p.
- ²³ Vagy talán éppen annak szükségessége iránt a figyelmet felkelteni.
- ²⁴ Ld. a szerzőtől: Tudománytörténeti és módszertani kérdések (1974) 26–27. pp.
- ²⁵ A kar alapítóleveléből felidézett „ars combinatoria” (az összehasonlítás) szerepét pedig a *Curiosiora et selectiora variarum scientiarum miscellanea* c. 1689–1702) értekezésében fejtette ki.
- ²⁶ Így a *Tripartitum Juris Hungarici Tyrocinium* (1734), a *Rubricae sive synopsis titulorum 817349. Werbőczius illustratus, sive decretum Tripartitum* (1740), *Decreta et vitae primorum Hungariae Regum* (1744), stb. ld. Horváth Pál: Tudománytörténeti és módszertani kérdések (1974) 28–29. pp. Vö. Pauler Tivadar: Adalékok a hazai jogtudomány történetéhez (1878) 59–72 és 75. pp., Degré Alajos: Szegedy János, az Egyetem első jogtörténésze /1699–1760/. In: Jogi professzorok Emlékezete. (Bp. 1935. 20–21. pp.), Kosáry Domokos: Művelődés a XVIII. századi Magyarországon. (Bp., 1980. 158. p.)
- ²⁷ Sőt, Szegedy János munkássága kapcsolódott a régi magyar jogi emlékek összegyűjtéséhez is, vagyis az 1548. XXI. tc. alapján születő *Quadrupartitum*-mal kiegészített 1740-es és az 1751-es nagyszombati *Corpus Juris* kiadásához, bár ő magát ezen munkálatok során soha meg nem nevezte. Vö. Degré Alajos. Szegedy János, ih. (1935) 12–20. pp., Eckhart Ferenc: Magyar alkotmány- és jogtörténet. (Bp. 1946. 321. p.)
- ²⁸ Ld. Pauler Tivadar: Adalékok a hazai jogtudomány történetéhez (1878). 67–68. pp.
- ²⁹ Ld. Csizmadia Andor: A magyar állam- és jogtörténet-tudomány, ih. (1972) 28–39. pp. Vö. a szerzőtől: A magyar jogi historizmus fejlődésének problémái az újabb tudománytörténeti kutatások fényénél. In: *Jogtörténeti Tanulmányok IV.* Szerk. Csizmadia Andor. (Bp. 1980. 128–129. pp.)
- ³⁰ Ld. Hajnik Imre: A magyar alkotmány és a jog Árpádok alatt. (Pest, 1872. 37. p.), Wenczel Gusztáv: Az összehasonlító jogtudomány és a magyar magánjog. (Bp. 1876. 16. p.), Pauler Tivadar: A budapesti magyar kir. Tudományegyetem (1880), 107. p., Eckhart Ferenc, im. (1936) 146–148. pp.
- ³¹ Ld. Kovacsics József: A statisztikai felsőoktatás 200 éve. In: A magyar statisztikai felsőoktatás kétszáz éve (Bp. 1979. 108–109. pp.), Horváth Pál: A történeti statisztika szerepe a hazai jogi historizmus tudományos alapjainak megvetésében, ld. uo. /1979/. 108–117. pp. Vö. Lentze, H.: *Universitätstreue* Graf Leo Thun-Hohenstein. (Graz-Wien, 1962. 54–55. pp.)
- ³² Az előbbieken is megismert *ars combinatoria*.
- ³³ Miként erre már Eckhart Sándor alapvető kutatásai is felhívják a figyelmet. Ld. A francia forradalom eszméi Magyarországon. (Bp. 1924. 8–9. pp.)
- ³⁴ Ld. Szabó Imre: A burzsoá állam- és jogbölcselet Magyarországon. (Bp. 1955. 68–72. pp.)
- ³⁵ Ld. Bodolay Géza: Irodalmi diáktársaságok 1785–1848. (Bp. 1963. 119–120, 126. stb. pp.)
- ³⁶ Az ősforrásokra visszautalva ld. a szerzőtől *Tudománytörténeti és módszertani kérdések* (1974). 66–67. pp. Vö. Derzsavin, K.N.: *Voltaire*. (Moszkva, 1946. 237–274. pp.)
- ³⁷ Amit követelt az 1769-es királyi leirat, amelynek nyomán az osztrák örökös tartományok egyetemén is kibontakozhatott volna a jogtörténettudomány. Ld. Eckhart Ferenc: im. (1936). 112. Vö. Lentze, H.: *Universitätstreue* (1962) 57–58. pp.
- ³⁸ Miként Meinecke, Fr. mondja találon, ld. *Die Entstehung des Historismus*. Herausg. u. eingeleitet v. Carl Hinrichs. München, 1959. In: *Meinecke Werke Band. III.* (München, 1959. 82–83. pp.)
- ³⁹ E helyütt kell köszönetet mondanom Révész T. Mihály kollégámnak, a győri jogászképzés gubernátorának a szíves és nagyvonalú vendéglátásáért.



FORDULAT A VILÁGBAN ÉS MAGYARORSZÁGON 1947–1949

Szerk. Feil István, László Lajos és Székely Gábor

1945 utáni történelmünk egyik legizgalmasabb és legvitatottabb időszaka az, amelyet többnyire a fordulat éveiként emlegetünk. Eről szólnak kötetünk tanulmányai. A szerzők neves történészek, külpolitikai elemzők, hadtörténészek, szociológusok, akik legfrissebb kutatási eredmények alapján fogalmazták meg gondolataikat. Mind-ebből sokszínű, változatos kép bontakozik ki; nem minden részletre kiterjedő krónika, hanem izgalmas, gondolatébresztő olvasmány. A kötet első része az 1945 utáni nemzetközi helyzet alakulásával, a kibontakozó hidegháború okaival és neuralgikus pontjaival foglalkozik, mintegy megrajzolva a magyarországi fejlemények háttérét. Ezután tizenkét írás a hazai belpolitikai események fordulatait elemzi a legkülönbözőbb szférákban: a katonapolitikától a pártok tevékenységéig, az egyházak sorsától az emberek mindennapi életéig.

Napvilág Kiadó, Bp., 2003. ISBN 963 908253 8